

İlham Əliyev: postmüharibə dövrünün memarı

V məqalə

Dünya həmişə o kəslərə hörmət edəcəkdir ki, onun üçün prinsiplər siyasətdən, həqiqət diplomatiyadan daha əhəmiyyətli olsun.

Tomas B.MAKOLEY

2 geosiyasi trendin sintezi

Azərbaycan Prezidentinin postmüharibə dövrünün ilk mərhələsində əldə etdiyi nailiyyətlərdən biri geosiyasi əhəmiyyəti olan iki tendensiyanı davamlı trendə çevirməsi ilə bağlıdır. Birincisi, Cənubi Qafqazda kənarlaşdırılan güclərin regiona təsirlərinin minimuma endirilməsidir. İkincisi, trend regional güclərin (Rusiya, Türkiyə və İran) Cənubi Qafqaz kontekstində əsas olaraq barış, sülh, əməkdaşlıq və təhlükəsizlik istiqamətlərində fəaliyyət göstərmələridir.

Postmüharibə dövrünün geosiyasi strukturlaşmasına vurğulanan iki trendin qarşılıqlı əlaqəsində baxılması zərurətini izah etmək olar. Məsələ ondan ibarətdir ki, öncəki tarixi mərhələlərdə Cənubi Qafqazda geosiyasi destruktivlik məhz həmin iki aspektin ziddiyyətlərindən qaynaqlanmışdır. Regiondan uzaq olan böyük güclər yerli şəraiti və xalqların maraqlarını nəzərə almadan özləri üçün faydalı konseptual modellər yaratmış və bunu bütün dünyanın adı ilə Qafqaza tətbiq etməyə çalışmışlar.

Onların niyə tam dünya adından davranmaları ayrı mövzudur. Fakt ondan ibarətdir ki, yaratdıqları geosiyasi nəzəri modellərdə aparıcı yeri özlərinə hansı modelin xeyirli olması mövqeyi mərkəzi yer tutmuşdur. İndi tədqiqatçıların maraqla real geosiyasi-nəzəri baza təlimlər kimi istifadə etdikləri "Hartland" nəzəriyyəsi (H.Makinder), Z.Bzejnski, H.Kissincer, C.Nay (kiçik) və digərlərinin baxışları bu qəbildəndir.

Əlbəttə, dünyanın böyük güclərini ümumiyyətlə, inkar etmək olmaz. Lakin indi elə bir dövrdür ki, region dövlətlərinin maraqları ön sırada olmalıdır. Kənarlaşdırılan həmin maraqlara uyğun münasibətlər qurmağa məhkumdurlar. Bu baxımdan əsrlərdir Cənubi Qafqazda "hartlandçı"lardan tutmuş, başqa iddialı geosiyasi güclərə qədər hər bir kənar qüvvənin təsir nisbətini dəyişməli idi. İlham Əliyev buna nail olmuşdur. Bu, tarixi yenilikdir.

Həmin kontekstdə regiondan kənarlaşdırılan geosiyasi güclərin təsirlərinin minimuma endirilməsi vacibdir. Buna görə də həm ABŞ-dan qaynaqlanan, həm də Avropa İttifaqına aid olan təşkilatların Cənubi Qafqazda rolu regionun sülh, əməkdaşlıq və təhlükəsizlik maraqlarına ya uyğunlaşdırılmalıdır, ya da ümumiyyətlə, sıfırlanmalıdır. Bu baxımdan İlham Əliyevin Al-nin burada münasibətlərlə bağlı uzun illərdir "fəaliyyət" göstərən qurumlarının ləğv edilməsi təklifi regional miqyasda irəliləyiş doğru atılmış əhəmiyyətli bir addımdır.

Məsələnin ABŞ və Avropadan qaynaqlanan və təhlükəsizliklə əlaqəli çox tərəfləri mövcuddur. Bura ideoloji, infor-

masiya, təxribatçı, kriminal, terror, sui-qəsd, dövlət çevrilişləri və s. kimi müxtəlif faktorlar daxildir. Məsələn, "rəngli inqilablar"ın okeanın o tayından qaynaqlandığı haqqında KİV-də kifayət qədər informasiyalar getmişdir. Bu "inqilablar"ın əsasən informasiya, şantaj və kriminal dairələrin fəallaşdırılaraq yerli hakimiyyətin "anti-demokratik" və "antixalqçı" obrazını süni surətdə yaratmaqla, onu cəmiyyətin gözündə tam legitimləşdirmək yolu ilə həyata keçirdiyi aydın olan faktdır.

İndi bu aspektdə vəziyyət elə də dəyişməmişdir. Ukraynada "rəngli inqilab"ın "bəhrələri"ni Ukrayna xalqı hələ də "dərir" – faciələr və fəlakətlər bu gözəl ölkəni tərk etmir. Gürcüstan "rəngli inqilab"ın bir mərhələsini keçdi, lakin indi dövlətçilik baxımından daha təhlükəli ikinci mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Onun iki əlaməti özünü göstərir. Birincisi, Gürcüstan dövlətçiliyi üçün vacib töhfələr vermiş M.Saakaşvili hələ də məhbus həyatını yaşayır. İkincisi, indiki Gürcüstan hökumətini isə... inanmayacaqsınız, Qərbin siyasi dairələri hədələyirlər. Baş nazir İ.Kobaxidze son günlər açıq bəyan etmişdir ki, Avropa İttifaqının komissiyalarından birinin sədri açıq dillə onu da hədələmişdir ki, Slovakiyanın baş nazirinin başına gələnlərdən nəticə çıxarım. Məlumdur ki, Slovakiyanın Baş naziri Robert Fişoya qarşı terror törədilmişdir.

Başqa bir nümunə son zamanlar Qırğızıstanda baş verənlərdir. Orada da kriminal elementlərin (əsasən narkobaronların) əli ilə dövlət çevrilişi etməyə cəhd olmuşdur. Kənarlaşdırılan təsirlər nəticəsində xarici tələbələrə yerli gənclər arasında toqquşma yaranmışdır. Lakin qırğız xüsusi xidmət orqanları peşəkar davranmışlar və bu plan da baş tutmamışdır.

Bu faktlardan aydın görünür ki, sorosçular da daxil olmaqla, "rəngli inqilab" aşığıləri hələ də postsovet məkanından əl götürməzlər. Onlar hətta yeni cəhdlər göstərir və bura informasiya təxribatları, diversiyalar, yerli hökumətlərə qarşı sui-qəsdlər, terror və iğtişaşlar daxildir. Şübhəsiz ki, Cənubi Qafqaz da bu kimi silikəlmələrə həssasdır.

Liderin dörd məqamı

Bunların fonunda Azərbaycan Prezidentinin fəaliyyətinin dörd məqamına baxmaq maraqlıdır:

Birinci məqam, İlham Əliyevin İranla münasibətləri yeni səviyyəyə yüksəltməsi ilə bağlıdır. İran kimi böyük regional dövlətlə əlaqələri inkişaf etdirmək, bütövlükdə, Cənubi Qafqazda bir çox riskləri ön-ləmək deməkdir.

İkinci məqam, Ermənistan rəhbərliyinin delimitasiya istiqamətində irəliləyişə doğru addım atması ilə əlaqəlidir. Rəsmi İrəvan gətirdikcə daha qətiyyətli şəkildə Azərbaycan Prezidentinin irəliləyişini təkliflərə uyğun olaraq regional miqyasda fəaliyyət göstərir. Təbii ki, proses hələ tamamlanmamışdır, lakin Azərbaycan rəhbərinin həlledici rolu aydındır.

Üçüncü məqam, Belarus Prezidenti A.Lukaşenkonun İlham Əliyevin regionun aparıcı, müəyyənədicisi və nəzarətədicisi lideri adlandırmasıdır.

Nəhayət, dördüncü məqam Tacikistan Prezidenti İ.Rəhmonun Azərbaycana səfəri zamanı strateji xarakterli razılıqların əldə olunmasıdır.

Bunlardan başqa, İlham Əliyevin Türkiyə, Rusiya və Qərb istiqamətində fəaliyyətini nəzərə alsaq, mənzərə tamamlanar. Rəsmi Moskva Azərbaycanla münasibətlərin tam konstruktiv və qarşılıqlı anlaşma xarakterində olduğunu dəfələrlə bəyan etmişdir. Türkiyə Prezidenti növbəti dəfə açıq bəyan etmişdir ki, "hər zaman olduğu kimi can Azərbaycanın yanındaıq". Azərbaycan Prezidentinin köməkçisi Hikmət Hacıyevin ABŞ-a son səfərini iki ölkə arasında əlaqələrdə yeni dönüş məqamı kimi qiymətləndirirlər. Bunu Amerika tərəfinin ritorikasını müsbətə doğru yeniləşdirməsi fonunda ifadə edirlər. Al sərhəd delimitasiyası prosesini alqışlamaqla yanaşı, Azərbaycanın yeni səviyyədə enerji təhlükəsizliyinin təminində mühüm rol oynadığı haqqında fikirlər ifadə edir. Bu kontekstdə Bolqarıstan Prezidentinin Azərbaycana səfəri maraqlı təəssürat yaratmaqdadır.

Region dövlətlərinin təhlükəsizliyi

Prezident İlham Əliyevin yuxarıda vurğulanan siyasi-diplomatik fəaliyyətini vahid məntiq çərçivəsində bütöv regional kontekstdə ümumiləşdirsək, ifadə etdiyimiz tezis təsdiqi üçün olduqca maraqlı mənzərə alırıq. Konkret şəkildə aydın olur ki, İlham Əliyev məharətlə kənar qüvvələrin regiona mənfi təsirini minimuma endirmişdir və buna paralel olaraq regionun böyük dövlətlərinin "Cənubi Qafqazın geosiyasi qalxanı" funksiyasını yerinə yetirmələri istiqamətində bir addım da irəliləmələrini stimullaşdırmışdır. Bu bağlılıqda İlham Əliyevin regionun postmüharibə dövrünün arxitektoru kimi daha dolğun obrazı yaranmaqdadır. Vurğulanan faktlar fonunda bu obrazın fəlsəfi anlamı, hesab edirik ki, politoloji əhəmiyyət daşıyır.

Azərbaycan Prezidenti artıq bütün region dövlətlərinin maraqlarını yüksək səviyyədə qoruyan liderdir! Ermənistan və Gürcüstanla bağlı baş verən son hadisələr və böyük güclərin Azərbaycanla münasibətlərində görmək istədikləri məzmunu bunu təsdiq edir. Çox əhəmiyyətli ki, İlham Əliyev güclü dövlətlərlə münasibətləri cəsarətlə regionun sülh, əməkdaşlıq və təhlükəsizlik maraqlarını bütöv nəzərə alan məcraya yönəldə bilmişdir. Bu, müasir Avrasiyanın geosiyasi tarixində ilk hadisədir. Onun nəzərə alınması artıq ən müasir geosiyasi təlimlər üçün zərurət olmuşdur!

Bunlar Azərbaycan Prezidentinin postmüharibə dövrünün memarı kimi fəaliyyətinin regional miqyasda güclü təsirinin mövcudluğunu ifadə edir. Deyə bilirik ki, İlham Əliyevin vurğulanan aspektdə liderlik fəaliyyətinin fəlsəfi anlamının digər cəhəti böyük güclərin Cənubi Qafqazda maraqlarını yeni nisbətdə tarazlaşdırmaqla bağlıdır. Liderliyin bu aspekti postmüharibə dövrü üçün olduqca əhəmiyyətli yenilikdir. Nəyə görə?

Məsələ ondan ibarətdir ki, müstəqil Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətində böyük güclərin maraqlarının tarazlaşdırılması ərazi bütövlüyünün təmini kontekstində idi. Həmin mərhələdə Ulu öndər yüksək zəkavi səviyyədə milli ideyanın reallaşması üçün davamlı addımları müəyyən etmişdi və onun sayəsində konkret siyasi və geosiyasi məqsədlərə çatmaq nəzərdə tutulmuşdu.

Birincisi, Azərbaycan Respublikası dövlətinin müstəqilliyi və suverenliyini tam təmin edə bilən dövlət olduğunu beynəlxalq aləmə nümayiş etdirməkdən ibarət idi.

İkincisi, milli ideyanın ərazi bütövlüyünü təmin etməkdən ibarət məzmununun tam reallaşmasından sonra Azərbaycan Respublikasının hüquqi demokratik dövlət kimi daha geniş miqyasda və əhatəli geosiyasi məkanda fəaliyyətini uğurla davam etdirmək qüdrətində olduğunu sübut etdirməkdir.

Üçüncüsü, Azərbaycan Respublikası dövlətinin geosiyasi mənada özünün yeni tarixi mərhələsinə müəyyən edərək, qarşısına qoyduğu məqsədlərə regional və dünya miqyasında çatmaq qüdrətində olduğunu sübut etməkdir.

Sonuncu tezisi bir qədər geniş izah etməyə ehtiyac vardır. Müstəqil dövlət konsepsiyası ilə yanaşı, praktiki olaraq qarşısına qoyduğu məqsədlərə çatmaq qabiliyyətində olduğunu realpolitika çərçivəsində konkret fəaliyyətlə təsdiq etməsi mütləq şərtidir. Gözəl məqsədlər müəyyən etmək və ona uyğun məntiqi ziddiyyəti olmayan nəzəriyyələr yaratmaq olar. Lakin onların praktiki reallaşma mexanizmləri dəqiq, işlək və nəticəverici olmasa, dövlətçilik yerində saymış olur, cəmiyyət isə özünü yüksək ideallarla aldadır. Deməli, nəzərdə tutulan işlərin reallaşması sonucunda liderin kimliyini və dövlətin taleyini müəyyən edir.

Azərbaycan Respublikası XXI əsrdə dövlətçilik baxımından yeni təsir da irəsinə yüksəlmək üçün ilk mərhələdəki nailiyyətləri yenidən düzgün təhlil edib, real vəzifələri müəyyən etməli idi. Xarici siyasətdə bu, başqa məqamlarla yanaşı, yeni şərtlər daxilində böyük güclərin

geosiyasi maraqlarını milli marağımıza nisbətən müəyyənləşdirməyi tələb edirdi. Bu da siyasi-diplomatik praktikada, birincisi, regional miqyası aşan və sistemüstü şəbəkə diplomatiyasını ifadə edən fəaliyyət kursunu müəyyənləşdirməyi tələb edir: İkincisi, regiona təsir göstərən hər bir geosiyasi güclə ayrılıqda və kompleks halında buradakı maraqlarını məharətlə tənziləməyi ön sıraya çıxarır. Həm də bu prosesi hər bir geosiyasi oyunçunun maraqlarını nəzərə alan proqramların həyata keçməsi üsulu ilə reallaşdırmaq lazım gəlir. Çünki başqa halda, bu, ancaq yaxşı vəd olaraq qalır.

Bütün bunlar avtomatik surətdə üç mühüm vəzifəni ortaya çıxarır:

Birincisi, konkret strateji məqsədin müəyyən edildiyi yeni tarixi mərhələnin ümumi siyasi və geosiyasi konturlarını müəyyənləşdirmək.

İkincisi, həmin mərhələdə uğurlu olacaq yeni milli ideyanın məzmununu müəyyən etmək.

Üçüncüsü, yeni mərhələdə böyük güclərin maraqlarının yeni nisbətini Azərbaycanın uğurlu fəaliyyətinə dəstək verə biləcək aspektlə müəyyən etmək.

İlham Əliyev artıq bu vəzifələrdən ikisinin – yeni tarixi mərhələnin siyasi və geosiyasi konturlarını və böyük güclərin regional maraqlarının milli maraqlarına uyğun nisbətini müəyyənləşdirməyi öhdəsindən gəlmişdir. Şübhə yoxdur ki, yaxın zamanlarda Azərbaycan Prezidenti cəmiyyətin də ciddi müzakirəsindən sonra yeni milli ideyanın çox lakonik və real məzmununu bəyan edəcəkdir.

Bu məqamı postmüharibə dövrünün arxitekturasının mərkəzi punktu kimi təsəvvür etsək, Prezident İlham Əliyevin həmin prosesin memarı kimi liderlik fəaliyyətinin növbəti strateji məqamının fəlsəfi dərinə baş vura bilirik. Konkret olaraq liderliyin hansı keyfiyyətini nəzərdə tuturuq?

(ardı var)

Füzuli QURBANOV,
XQ-nin analitiki, fəlsəfə elmləri doktoru